

UPRAVA KAPTOLSKIH DOBARA.

Nije poznato, kako se je u najstarijim vremenima upravljalo kaptolskim posjedima, da li je bila *vita communis*, ili je već u najstarije doba bilo osobnih predija. Stalno je međutim, da je od XIV. stoljeća točnije od g. 1334. kanonik dekan upravljao zajedničkim kaptolskim posjedima, kako to kaptolski statuti (*liber acclavatus*) dokazuju.

Ime dekan je mnogo starije od kaptolskih statuta, jer se to ime spominje već g. 1200., a dodaje se najstarijemu poznatomu kanoniku Baranu, Hrvatski vojvoda Andrija poklonio mu je 15. X. 1200. zemlju Jerose, (Tkalcic, Mon. Eppatus Zagr. I. 9.). Tom se prilikom kanonik Baran naziva »zagrabienis decanus«. Da li je riječ dekan u ono doba značila isto što u XIV. stoljeću, ne može se apsolutno tvrditi. Prema kaptolskim statutima XIV. stoljeća, mogao je dekan biti tek godinu dana upraviteljem zajedničke kaptolske imovine, a tek nakon četiri godina mogao je ponovno biti izabran dekanom. Baran se pako g. 1193. naziva arhidjonomom, a od g. 1200. do 1214. dekanom (I. c. 6.—42.). Stoga je možda moguće, da je u najstarije doba riječ dekan drugo značila nego li u XIV. stoljeću, pak do danas. Ime dekan se u nekim kaptolima, još i danas primjerice u Njemačkoj Austriji, naročito u Beču naziva *secunda dignitas in Capitulo*, te je upisan u bečkom šematizmu »Personalstand der Wiener Erzdiöcese 1910.« (p. 20.) kao prvi dostojanstvenik u kaptolu, *Dompropst*, a drugi *Domdechante*.

U XIV. stoljeću, kada su sastavljani kaptolski statuti, služba je dekana posebnim ustanovama opredjeljena. (I. c. II. 27.—30.) Glasom ovih ustanova bio je dekan kaptolski funkcionar, koji je prema savjetu kaptola upravljao zajedničkim posjedima, te je svake godine drugi član kaptola dekanom bio izabran.

Kako su se tekom vremena poslovi oko uprave kaptolskih zajedničkih posjeda sve više množili, to su postepeno izabirani različni službenici između gremija kanonika za vršenje nadzora zajedničkih dobara. O najstarijim vremenima ne ima o tome pouzdanih izvora. Kao najstariji kaptolski službenici, kanonici, spominju se španovi ili upravitelji kaptolskih tvrđava, Petrinje, gornjega i donjega Građca kod Petrinje, početkom XVI. stoljeća. Od konca XVI stoljeća i dalje postoje Protokoli, *De electione officialium*, u kojima je upisano, koji su kanonici za koju godinu izabirani za raznovrsne službenike. U glavi takovoga popisa se redovito veli, da su kanonici na glas zvona sabrali se oko goda sv. Margarete, prisustvovali sv. misi, koju je najmlađi po imenovanju kanonik služio, a zatim su na-

kon saziva Duha svetoga pristupili izboru in *sacristia interiori*. U prvoj polovini XVI. stoljeća prestali su birati špane ili upravitelje tvrđava Petrinja, gornji i donji Građec, jer su te tvrđave stranom srušene, stranom su ih Turci osvojili.

U drugoj polovini XVI. stoljeća i u slijedeće doba, birani su ovi kaptolski službenici između kanonika:

1. Dekan.
2. Prefekt pobožnih zaklada.
3. Dva sisačka prefekta, od kojih je jedan bio arhidjakon, drugi magister; prvi je čini se bio zapovjednik tvrđave, drugi upravitelj sisačkih posjeda.
4. Prefekt Petrovne, koji je u potonje doba bio podjedno upravitelj Metlike, kada ju je kaptol novcem pobožnih zaklada kupio.
5. Prefekt Varaždinskih Toplica.
6. Prefekt zajedničkih vinograda.
7. Prefekt zajedničkih šuma.
8. Prefekt tržišta.
9. Superintendens prebendarskih altarijskih zaklada.
10. Egzaktori računa.
11. Ravnatelj tužba. (*Directores causarum*), kojih je obično više bilo, prema potrebi.
12. Djelitelji prihoda. (*Divisores proven-tuum*).
13. Dubički komandant, od g. 1688. do 1758.
14. Inspektori založenih posjeda.
15. Prefekt sjemeništa.
16. Sabirači desetine i inih prihoda.
17. Popisavači prihoda.

Glede dužnosti dekana veli se u kaptolskim statutima XIV. stoljeća:

»Ad ejus pertinet officium procurare et promovere agenda et expedienda nostra et de nostro consilio si fuerint ardua ubicunque, nostrosque redditus et proventus juramento super hoc prestito, peragere et etiam dispensare«.

Okolo g. 1770. izabirao je kaptol gospodarske i upravne odbore za upravu kaptolskih dobara, pak su se kroz nekoliko godina pod konac XVIII. stoljeća i kaptolski zapisnici odijeljeno vodili, nu ovi odbori, zvani *deputatio juridica i oeconomica*, nisu se dugo održali; valjda su onako funkcionirali, kao svi odbori, da je naime sav rad ovisio tek o radinosti pojedinaca, pak kada je djelatnost ovoga popustila, tada je sav rad cijeloga odbora prestao. Toga radi je 8. VII. 1785. sastavljen i prihvaćen statut, koji ukida sistem odbora za juridičke i ekonomske poslove, a ta se promjena motivira time, što nove prilike traže nove uredbe, pak da se je i u magjarskim kaptolima pokazalo,

da je koncentracija gospodarske uprave uspješnija, nego kada je podijeljena na više prefekta, prema onoj rečenici, quod communiter possidentur, communiter negligitur. Zbog toga bje zaključeno, da se, umjesto različitih gospodarskih prefekta i odbora, imenuje: Inspector, qui auctoritatem omnem habeat, quam et aliorum amplissimorum Dominorum Praefecti, quippe Provisores et alios necessarios officiales eligendi et constituendi, a quo unice et private praedicti officiales dependeant, ita ut nemo e gremio cum eis disponendi habeat, et ab eodem commissiones accipiat, Conclusum est ut ille, qui e gremio Cpli. praerit Provisoribus, nomen Decani retineat, ad normam Capitulum Hungariae, qui etiam fiscus est Capituli et in omnibus causis evocari solet.

Prvim inspektorom dekanom u smislu gornje statuta bje izabran kanonik Antun Zdenčaj, što je upisano na koncu gornje statuta ovim riječima: »Quo superato processum est ad electionem talismodi novi Inspectoris, qualis ut initium bonum ponatur ex senioribus per conclamationem

electus extiti Rasmus Dnus, actualis custos Ant. Zdenchay, qui licet gravior aetate est, pravalente tamen ejus zelo in bonum nostrum commune acceptavit«. (Act. Cap. ant. fasc. 110. pag. 94.—107.)

Unatoč ovooga statuta već je g. 1794. u kaptolskim statutima na strani 99. napisano: Ad praecavendum si fors contingerit, omnem occasionem diffidentiae, suademus Capitulo, ut deputationem Oeconomicam e gremialibus suis Canonicis deligat, quae Oeconomiae bonorum toti Capitulo communium intendat. Od g. 1794. pak sve do g. 1877. ne ima traga gospodarskom odboru u zagrebačkom kaptolu, nu po nekom zapisniku od 2. I. gornje godine vidi se da je u zagrebačkom kaptolu postojao neki gospodarski odbor, koji je toga dana neku odborsku sjednicu obdržavao pod predsjedanjem kanonika Andrije Jandrića. Nu i taj je odbor skoro prestao funkcionirati. Prema tomu se čini, da sistem odbora ne odgovara svrsi, pak je u najnovije doba opet sva vlast uprave zajedničkih kaptolskih dobara koncentrirana u rukama kaptolskog dekana.

Dr. Ljudevit Ivančan.

SLIČICE IZ ZAGREBAČKOG »HIGH LIFE« U XVIII. STOLJEĆU.

Godine 1783., u mjesecu maju, pohodio je car Josip II. Hrvatsku i Zagreb. Pratila su ga dva odlična muža njegove okoline: grof Josip Marija Colloredo od Melsa i Waldseca, i general Franjo Zechentner. U ono je vrijeme bio ban hrvatski Franjo Balaša (Balassa de Gyarmáth), po vjeri protestant, po narodnosti Magjar, no u politici vjeran sluga carev; inače čovjek vrlo žestoke i naprasite čudi. Naprotiv je tadašnji biskup zagrebački — pored bana najodličnija ličnost u Hrvatskoj — Josip Galjuf bio tvrd katolik, vrijedan i blag pastir svoga stada, mirna i skromna karaktera, a u ono doba već teško bolestan. Trpio je od kostobolje, i ta mu je bolest mnogo smetala, da nije mogao vazda izvršavati društvene dužnosti, kako se to tražilo i smjelo tražiti od crkvenog premeta, koji nastava u otmjenoj biskupskoj rezidenciji zagrebačkoj. Kad je grof Colloredo god. 1776. prvi puta putovao Hrvatskom i došao u Zagreb, navratio se i u biskupsku rezidenciju da pozdravi biskupa i da mu se pokloni, no Galjuf, ne osjećajući se najzdraviji (premda onoga dana — kako pripovijeda savremenik njegov Vincencije Kalafatić, koji je bio tajnik biskupov i od koga doznajemo za tu zgodu — nije bio baš jako bolestan), zakrati Colloredu audijenciju, a dvorska služinčad njegova, ne poznavajući odličnoga stranca (Colloredo se bi-

jaše istakao u sedmogodišnjem ratu, a pod Josipom je postao generalni direktor tajništva i feldmaršal), ponese se prema njemu dosta neučtivo. Colloreda ljuto povrijedi taj neprijazni doček, i on se odonda posvud javno žalio na biskupovu »inurbanitas«. Valjda i pred samim carem; zgodica, koja se desila, kako Kalafatić sam priča, za boravljenja Josipova u Zagrebu god. 1783., po svoj je prilici u uzročnoj vezi s Colloredovim dočekom u biskupskoj palači.

Car Josip bijaše odsio u gostionici, koja je bila smještena u kući Alekse Jelačića. Zato je Kalafatić i zove »diversorium Jellachichianum«, premda njome, čini se, nije upravljao vlasnik kuće, već je davao u zakup licima od zanata (god. 1780., na pr., upravljao je njome neki Juraj Czoni). Sva je elita zagrebačka došla da se pokloni caru, među njima dakako i biskup, pa su u sobi pred carevom ložnicom (cubiculum) čekali da budu pripušteni u ložnicu i pred lice carevo. No evo, što se desi biskupu Galjufu: iako je car znao da ga u predsoblju čeka zagrebački biskup ništa nije mario za nj, već pustio da čeka čitav podrug sata; pa i onda mu nije dao da uđe u ložnicu, već, odškrinuvši vrata i turivši glavu napolje, zapita biskupa, kako mu služi zdravlje. Kad mu je biskup odgovorio, da mu baš ne služi najbolje, car mu reče: Da Vašoj Prečasnosti ne